

Az osztályközösség struktúrája és a tanulói kollektivitás összefüggésének vizsgálata

„A korszerűség igényeihez igazodó pedagógiai tevékenység hatásfokának javítása iskoláinkban feltételezi a tanulók személyiségének *sokoldalú pszichológiai megismerését.*” [2]

Ezen gondolatok szellemében próbáltam vizsgálni az osztályközösség struktúráját és a tanulói kollektivitás összefüggését.

„A vizsgálat egyik alapkategóriája ui., a kollektivitás nem más, mint a közösséghez való viszonyulás, illetve az a tevékenység, amelyben ez a viszonyulás kifejeződik.” [6]

Ezt a gyermekek gondolataiban és viselkedésében meghúzódó vagy kifejezésre jutó *értékelő jellegű* viszonyulást, a közösségi beállítódást akartam mérni valamilyen eszközökkel.

Ehhez felhasználtam Hunyadyné tanulmányában alkalmazott Likert-típusú attitűdskálát. A Likert ötfokozatú skáláját „kifejezetten egyetértek”; „egyetértek”; „nincs véleményem”; „nem értek egyet”; „határozottan nem értek egyet”. A vizsgált megállapításokat e fokozaton belül helyeztem el, s a skálaértékeket Likert öt-egy értékekkel számítottam ki.

A hasonló beállítódások vizsgálatára a szociálpszichológia alkalmaz különféle skálákat. Azoknak közös jegye, hogy mindegyikkel az egyén értékeléssel átszőtt érzelmeihez kívánnak hozzáférni, amelyet az attitűd értelmi (kognitív) összetevőin keresztül tettek. Ezek a skálák nehezen transzponálhatók más vizsgálati mintára, de a mérés elvei általános érvényűek. Először tájékozódni szerettem volna, hogy a tanulók milyen véleményt nyilvánítanak arra vonatkozólag, hogy szerintük az *osztályközösségnek milyennek kell lenni.*

A véleménynyilvánításra egy adott szituáció alapján került sor: egy kirándulás alkalmával – amelyet a brigád tagjaival közösen tettünk – az osztály fiútanulóinak a viselkedése a játék kezdetén nem volt megfelelő. Nehezen egyeztek meg, vitatkoztak. Később a játékba a lányok is bekapcsolódtak. Így az egész osztály együtt volt a játékban. Mindjárt megoldódott a szervezési probléma, és egy jó játék vette kezdetét.

Ezt követően történt a felmérés. Tanulóimnak a közösségre vonatkozó tizenöt (item) értékelő megállapítást kellett minősíteni, az öt fokozat segítségével. Éspedig azt, hogy egyes ítéletekkel milyen mértékben értenek egyet. A skála tartalmaz öt pozitív, öt negatív megállapítást, és emellett öt olyan itemet is, amely formailag pozitívan értékeli a közösséget, valójában azonban túlzott kijelentések. Ezeket az ún. „túlzó” itemeket nagyon jónak találtam, egyetértve Hunyadyné elképzelésével, amely szerint ezeknek az itemeknek kettős funkciót tulajdonít a skálában. Egyik, hogy bizonyos kontrollt ad a válaszadás megfontoltságát illetően (tudniillik, hogy a gyermekek a pozitív itemeket

tudatosan fogadják-e el), másik, hogy a tanulóknak a közösséghez való kritikus viszonyulásáról, vagy esetlegesen annak hiányáról. A tanulók nyilatkozataiból megmutatkozott, hogy ők hol helyezkednek el a szocialista pedagógia követelményrendszerében.

Az itemek összeállításánál arra törekedtem, hogy azok sokoldalúan értékeljék a közösséget.

Az itemek a következők:

Pozitív itemek:

1. Csak közösségben érzem jól magam.
2. Az osztályban a napi politikai eseményekről is kell beszélni.
3. Helyes, hogy a rajtítkár egyszerű őrsi tag is.
4. A többség döntését el kell fogadni.
5. Csak három barátom lehet az osztályban.

(Az 5. megállapítás az egyetlen, „igaz” barát megtalálását vetíti előre.)

Negatív itemek:

1. Szabadidőmben azt csinállok, amit akarok, senkinek semmi köze hozzá.
2. Teljesen mindegy, hogy ki a rajtítkár.
3. Az a jó közösségi gyerek, aki jól tanul.
4. Természetes, hogy a fiúk és a lányok mindig veszekszenek.
5. Mindenki a saját dolgával törődjön.

Túlzó itemek:

1. Mindig, mindent, minden gyereknek csinálni kell.
2. Nincs titkom egyik osztálytársam előtt sem, mindegyiknek elmondok mindent.
3. A rajtítkár mindenben parancsol a raj tagjainak.
4. Minden áron el kell érni, hogy a mi osztályunk legyen az első, pl. a társadalmi munkában.
5. Minden pajtást egyformán kell becsülni az osztályban.

A tanulók attitűdmérésére öt fokozatot állapítottam meg (az eredeti Likert-skálához hasonlóan), s ezzel mértem fel, hogy az ítéletekkel milyen mértékben értettek egyet a tanulók.

Az értékelő skála a következő volt:

- 5 pont: teljesen egyetértek
- 4 pont: nagyjából egyetértek
- 3 pont: nem tudom
- 2 pont: nem mindenben értek egyet
- 1 pont: egyáltalán nem értek egyet

Tehát minél magasabb a pontérték, annál kedvezőbbek az ítéletek. Ezt úgy is felfoghatjuk, hogy annál határozottabban fogadták el a tanulók a közösséget pozitívan értékelő megállapításokat, vagy hátrították el a negatív itemeket.

A vizsgálat során arra kívántam választ kapni, hogy a négyéves nevelőmunkám után milyen az osztály közösséghez való beállítódása.

Véleményem szerint a közösséghez való viszonyulás növekedése feltételezhető már az általános iskola 8. osztályában. Ez szignifikánsan is kimutatható. Tehát a pozitív hozzáállás tendenciája a 14 éves korú tanulóknál lehetséges.

A vizsgálat eredménye
 Pozitív értékelő itemek:

Kérdés	5 pont		4 pont		3 pont		2 pont		1 pont		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1.	23	79	6	21	—	—	—	—	—	—	29	4,79
2.	24	82	5	18	—	—	—	—	—	—	29	4,82
3.	29	100	—	—	—	—	—	—	—	—	29	5,00
4.	18	62	4	14	5	17	2	7	—	—	29	4,3
5.	6	21	12	41	6	21	2	2	7	3	29	3,5

Összesen:

29 4,48

Az itemek elosztását érdemes megfigyelni. A legmagasabb pontértéket a 3. item kapta. (Helyes, hogy a rajtítkár egyszerű őrsi tag is.) Az osztályban a rajtítkárnak van tekintélye, de ugyanakkor az egyik őrsben egyszerű tag.

A negyedik itemre adott válaszok igen széles skálájúak. Legmagasabb pontértéket, 62⁰/₀-ot ért el, de van 2 pontértékű (7⁰/₀) válaszadás is. A táblázat azt mutatja, hogy ebben a kérdésben nem egységes az osztály állásfoglalása, vannak, akik ezzel az itemmel nem teljesen értenek egyet. Az 5. itemre adott válaszok is többfélék. Legmagasabb ⁰/₀-ot ad a „nagyjából egyetértek” arra a megállapításra, hogy csak három barátom lehet az osztályban. Vannak, akik még bizonytalanok, sőt akad olyan is, aki egyáltalán nem ért ezzel egyet. Látjuk, hogy itt már mutatkozik a serdülőkorra jellemző egyetlen, igaz barát megtalálásának igénye.

Negatív értékelésű itemek:

Kérdés	5 pont		4 pont		3 pont		2 pont		1 pont		Összesen:	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1.	—	—	—	—	—	—	9	32	0	68	29	1,3
2.	—	—	—	—	—	—	—	—	29	100	29	1,0
3.	—	—	—	—	1	4	2	7	26	89	29	1,1
4.	—	—	—	—	6	21	3	10	20	68	29	1,5
5.	—	—	—	—	2	7	6	21	21	72	29	1,3

Összesen:

29 1,24

Az itemekre adott válaszok pozitívnak mondhatók, habár az itemek negatív színezetűek. Amint látjuk, az osztály többsége (20 tanuló) nem ért egyet azzal, hogy a szabadidőben azt csinál, amit akar, és ahhoz senkinek semmi köze. A választás is azt mutatja, hogy a tanulók a szabadidőben is igénylik a velük való foglalkozást.

Ennél az osztálynál ez az igény még fokozottabban jelentkezik, mert a szabadidőben elég szerzetten és sokat voltak együtt. Sok esetben részt vett a szabadidőnk helyes felhasználásában a patronáló brigád is. A 2. itemre adott válasz is igen pozitívnak értékelhető. A tanulók mindegyike kivétel nélkül elutasító választ adott, illetve nem értett egyet azzal, hogy teljesen mindegy lenne számukra, hogy ki a rajtítkár. Szeretném megemlíteni, hogy tanulóim ugyanazon tanulót választották rajtítkárnak négy éven keresztül, annak ellenére, hogy a 7. osztályban megpróbáltam ezen változtatni, de próbálkozásom sikertelen maradt. A 3. itemre adott válaszok is megfelelnek az osztály neveltségi szintjének. Ezt a megállapítást minden tanuló (egy kivétellel) elutasítja. Az egy tanuló is „nem tudom” válasszal felelt. A 4. és 5. itemek megállapításai szintén helyesek. Általában pozitívok. A 8. osztályban határozottan elutasítják a tanulók a negatív megállapításokat.

Túlzó értékelési itemek:

Kérdés	5 pont		4 pont		3 pont		2 pont		1 pont		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	átlag:
1.	—	—	2	7	7	24	2	7	18	62	29	1,7
2.	—	—	—	—	—	—	1	4	28	96	29	1,0
3.	—	—	4	14	—	—	15	52	10	34	29	1,9
4.	—	—	—	—	5	17	11	38	13	45	29	1,7
5.	3	10	6	21	2	7	8	28	10	34	29	2,4

Összesen:

29 1,74

Az 1. itemnél legtöbben elutasítják a megállapítást. A 2. itemnél is határozott az elutasítás, amely a 8. osztályos tanulókra jellemző. A 3. itemnél 4 tanuló ért egyet (14%), 15 tanuló (52%) nem ért mindenben egyet, és 10 tanuló (34%) egyáltalán nem ért egyet ezzel a megállapítással. A 8.a osztályban a nevelés terén eljutottam oda, hogy a közösség dönt minden kérdésben, és nem egy ember – ebben az esetben a rajtítkár – parancsol. A 4. itemnél a válaszadások megfelelőek. Ot tanuló bizonytalan válaszadással, 11 tanuló nem mindenben ért egyet, és 13 tanuló egyáltalán nem ért egyet azzal a megállapítással, hogy mindenáron el kell érni, hogy osztályunk első legyen. Az 5. itemnél a válaszadások igen megoszlanak, és döntően az elutasító válaszok dominálnak. Véleményem szerint ez megfelel a tanulók életkori sajátosságainak.

A vizsgálat azt mutatja, hogy az itemek eloszlásánál a legmagasabb pontérték a pozitív itemeknél van. A negatív itemeknél a két legalacsonyabb pontérték szerepel, ami azt mutatja, és egyben bizonyítja, hogy a közösséghez való viszonyulás számszerűen is kimutatható a 8.a osztályban.

Az itemek legmagasabb pontértékei szerinti összesítés:

Kérdések	Pozitív itemek			Negatív itemek			Túlzó itemek		
	5 p.	4 p.	%	2 p.	1 p.	%	2 p.	p.	%
1.	23	6	81	9	20	100	2	18	69
2.	24	5	100	0	29	100	1	28	100
3.	29	0	100	2	26	96	15	10	86
4.	18	4	76	3	20	78	11	13	83
5.	6	12	63	6	21	93	8	10	62

Az elemzések után megállapítható volt a tanulóknak a közösséghez való viszonyulása. Egyetértve Hunyadyné megállapításával, mely szerint a vizsgálat fő jellegzetesége, hogy elmélyült a negatív és túlzó itemek értékelésvetésének tendenciája. Az 5., a 6., és a 7. osztályokban nem tartottam szükségesnek a felmérést. Mivel a 10-12 éves tanulóknál az elfogadásra irányultság a közösséghez való viszonyulásokra is érvényes, ezért nem is nehéz ezekkel a korosztályú tanulókkal a közösségi keretet elfogadtatni. Vigyázni kell azonban, mint ahogy Hunyadyné is írja, „... Ha ez megmarad a diffúz, átgondolatlan, érzelmileg sem túlságosan stabil ráhangoltság szintjén, akkor ugyanezek a gyerekek ugyanilyen könnyen magukévá teszik az olyanfajta szemléletet, amely csak formailag közösségi, de tartalmilag megalapozatlan vagy éppen ellentétes azzal. Az ilyen közösségi viszonyulás azután nehezen állja ki a pubertáskor fejlettebb intellektusú, önálló és kritikusabb véleményalkotását, esetenként a negatív tartalmú környezeti hatások próbáját.”⁶

Ezért ezt a vizsgálatot csak a 8. osztályban végeztem el, mintegy négy év nevelési eredményének igazolására.

Megállapítható volt, hogy a 8. osztályos tanulók közösségbeállítódását a kidolgozott attitűdskála segítségével kimutathatóvá lehet tenni. Felvetésem igazolva látszik (ha egy kis csoporton belül is), hogy a tanulók pozitív értékelésű itemeinél 4,48-at értek el. Ami azt jelenti, hogy 0,52 hiányzik csak a teljes értékből. A számok tükrében azt látjuk, hogy igaz az a feltevés, mely szerint a 14 éves tanulók jobban elfogadják a pozitív itemeket, és több negatív megállapítást utasítanak vissza.

Közösséghez való beállítódásuk fejlődő, amelyet azonban nagymértékben befolyásol többek között a jól kialakított közösségi struktúra.

IRODALOM

- [1] *Bábosik István-M. Nádasi Mária*: A tanulók kollektív magatartási sajátosságainak vizsgálata a természetes pedagógiai szituációban. Magyar Pedagógia 1971/1-2.
- [2] *Duró Lajos*: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatainak néhány összefüggése Magyar Pszichológiai Szemle 1972/2.
- [3] *Erlebach-Ihlefeld-Zebner*: Psychologie für Lehrer und Erzieher. Verlag. Volk und Wissen. Berlin, 1971.
- [4] *Hajtman Béla*: Bevezetés a matematikai statisztikába. (Pedagógusok számára) Akadémiai K. Bp. 1968.
- [5] *Horst Wenge*: Probleme der Einstellungserziehung im Unterricht in didaktischer Sicht. - A beállítódás időszerű kérdései. Acta Pedagogica Debrecina sorozat 58. sz. Debrecen 1973.
- [6] *Hunyady Györgyné*: A közösségi helyzet és a kollektívizmus összefüggéseinek kísérleti vizsgálata. Pedagógiai Szemle, 1972/10. 855-879. p.
- [7] *Hunyady Györgyné*: A világgözösség szerkezete és a közösségi beállítódás összefüggése. Bp. 1979. (Kandidátusi értekezés)
- [8] *Kélemen László*: Pedagógiai Pszichológia, Tk. Bp. 1981.
- [9] *Kósáné Ormai Vera-Porkolábné Balogh Katalin-Ritókó Pálné*: Neveléslelektani vizsgálatok. Tk. Bp. 1984.
- [10] *Mérei Ferenc*: A közösségek rejtett hálózata. Közgazd. és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1971.
- [11] *Pataki-Hunyadi*: Csoportkohézió. Akadémiai Kiadó, Bp. 1972.
- [12] *Rubinstein Sz. L.*: Az általános pszichológia alapjai I-II. Akadémiai Kiadó, Bp. 1961.
- [13] *Topel, R.*: Zur Methodik der Messung sozialer Einstellungen und Werthaltungen. (A szociális beállítódás és értékítélet mérési módszerei) Az NDK Pszichológiai Társaság II. Kongresszusának beszámolója. Berlin, 1969.
- [14] *Vorweg M.*: A közösség szociálpszichológiai vizsgálata. Tk. Bp. 1973.